

ARAŞTIRMA MAKALESİ

Sağlık Eğitimi Alan Öğrencilerin Beyin Göçüne Yönelik Tutumları

Hasan Yasin ÜNLÜ, Yüksek Lisans Öğrencisi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas, e-posta: hyasin6091@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-4169-7012>

Doç. Dr. Yılmaz DAŞLI, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sivas, e-posta: ydasli@cumhuriyet.edu.tr

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6569-1103>

Öz

Bu araştırma, sağlık alanında eğitim alan öğrencilerin beyin göçü hakkında tutumlarını ve beyin göçüne yaklaşımlarını belirlemek amacıyla yapılmıştır. Araştırmanın evreni Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Tıp, Diş Hekimliği ve Sağlık Bilimleri Fakültesinde eğitim almakta olan toplam 2480 öğrenci oluşturmaktadır. Çalışmaya 22.10.2023-22.11.2023 tarihleri arasında 559 öğrenci katılmış olup tabakalı örneklem yöntemi ile örneklem alınmıştır. Araştırmada çevrim içi anket yöntemi kullanılmıştır. Araştırma sonucunda, katılımcıların çoğunluğunun mezun olduktan sonra yurt dışında çalışmak istemesi dikkat çekmektedir. Yurt dışında çalışmak isteyenlerin gitmek için en öncelikli bulduğu sebepler ise yurt dışında daha yüksek yaşam standardı ve yüksek kazanç ek olarak, Türkiye'deki çalışma koşulları gösterilmiştir. En çok yurt dışında çalışmak isteyenler 1. sınıflardır. Yurt dışında çalışmanın önündeki engellere ise masraflar ve yabancı dil öğrenme zorluğu gösterilmiştir. Sağlık çalışanlarının çalışma koşullarının iyileştirilmesi, sağlıkta şiddet olaylarının önüne geçilmesi, yeterli ücretlerin sağlanması, kariyer imkanları oluşturulması bu göçü ve göç düşüncesini azaltacaktır.

Anahtar Kelimeler: Beyin göçü, Sağlık, Öğrenci, Tutum.

Makale Gönderme Tarihi: 24.05.2024

Makale Kabul Tarihi: 03.08.2024

Önerilen Atıf:

Ünlü, H. Y. ve Daşlı, Y. (2024). Sağlık Eğitimi Alan Öğrencilerin Beyin Göçüne Yönelik Tutumları, *Sosyal, Beşerî ve İdari Bilimler Dergisi*, 7(8): 606-621.

**Journal of Social, Humanities and
Administrative Sciences**

2024, 7(8): 606-621. DOI:[10.26677/TR1010.2024.1431](https://doi.org/10.26677/TR1010.2024.1431)

ISSN: 2667-422X Dergi web sayfası: www.sobibder.org

RESEARCH PAPER

Attitudes of Students Receiving Health Education Towards Brain Drain

Hasan Yasin ÜNLÜ, MSc. Student, Sivas Cumhuriyet University, Institute of Social Sciences, Sivas, e-mail: hyasin6091@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-4169-7012>

Associate Prof. Dr. Yılmaz DAŞLI, Sivas Cumhuriyet University, Faculty of Health Sciences, Sivas, e-mail: ydasli@cumhuriyet.edu.tr

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6569-1103>

Abstract

This research was conducted to determine the attitudes and approaches of students studying in the field of health towards brain drain. The population of the study consists of a total of 2480 students studying at the Faculty of Medicine, Faculty of Dentistry and Faculty of Health Sciences at Tokat Gaziosmanpaşa University. A sample of 559 students participated in the study between October 22, 2023 and November 22, 2023, using a stratified sampling method. The face-to-face survey method was employed in the research. The results of the study indicate that the majority of participants want to work abroad after graduation. The most prioritized reason for wanting to work abroad include a higher standard of living and higher income, in addition to the working conditions in Türkiye. The students most interested in working abroad are first-year students. The main barriers to working abroad were cited as the expenses and the difficulty of learning a foreign language. Improving the working conditions of healthcare workers, preventing incidents of violence in healthcare, providing adequate salaries and creating career opportunities will reduce this migration and the thought of migration.

Keywords: Brain Drain, Health, Student, Attitude.

Received: 24.05.2024

Accepted: 03.08.2024

Suggested Citation:

Ünlü, H. Y. and Daşlı, Y. (2024). Attitudes of Students Receiving Health Education Towards Brain Drain, *Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences*, 7(8): 606-621.

GİRİŞ

İnsanlığın ilk tarihine kadar uzanan göç hareketi, insanlığın her döneminde olmuştur ve olmaya da devam edeceği bir gerçektir. Göç etmek çoğu zaman mecburiyetlere bağlı kalmıştır. Göç eden insanda derin izler ve sıla özlemi şiirlere, türkülere, resimlere konu olmuştur. Savaşlar, doğal afetler, salgınlar, zorlamalar tarih boyunca insanların göçlerinde etkin rol oynamıştır. Günümüz bilgi çağında ulaşımın ve haberleşmenin kolaylaşması, göç edilecek yer ile edinilen bilgiye rahat ulaşım göçleri artırmaktadır. Küreselleşen dünya, daha yüksek ücretle daha iyi şartlarda yaşama isteği taşıyan insanların buldukları yeri terk ederek göç etmelerine kolaylık sağlamaktadır. Beyin göçü, çağımızda ki göç türlerinden oranı gittikçe artmakta olan, kaynak ve alıcı ülke için etkileri büyük olan göç türüdür. Olumsuz ekonomik, siyasi, sosyal koşullar kaynak ülkelerden göç olayının en büyük sebebidir. Zaten olumsuz koşullara sahip bir ülkenin beyin göçü ile kalifiye insanlarını kaybetmesi geleceğe yönelik sorunlarına yenilerini eklemektedir. Beyin göçü alıcı ülke açısından, eğitim, zaman ve maddi yönden elde edeceği kazanç ile lehine olmaktadır. Sağlık sektörü artan beyin göçünden fazlasıyla nasibini almaktadır. Özellikle sağlık bölümlerinin eğitim maliyetlerinin yüksek olması sebebiyle, insan kaynaklarına ihtiyaç duyan ülkelerin, bu alandaki göçlere ilgi göstermesine neden olmaktadır.

Bu bağlamda; çalışma sağlık alanında eğitim alan öğrencilerin beyin göçü hakkında tutumlarını ve beyin göçüne yaklaşımlarını belirlemek amacıyla yapılmıştır. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde yaşanan hekim, diş hekimi ve hemşire eksikliğinin sebep olduğu sorunlar, bu ülkelerin sağlık sisteminin en büyük problemlerindedir. Sağlık alanındaki beyin göçü, günümüzde gelişmiş bir ülkeden daha iyi çalışma koşulları ve ücretler sunan başka bir gelişmiş ülkeye gerçekleşmesi yaygın bir durumdur.

Literatür taraması sonucunda sağlık alanında eğitim gören öğrencilere yönelik beyin göçü çalışmalarının az olduğu görülmüş ve bu çalışma seçilmiştir. Sağlık alanında eğitim gören ve gelecek yakın bir zamanda sağlık profesyonelleri olacak kişilerin, mesleğini ülkesinde icra edip etmeme konusundaki düşünceleri ve bakış açıları büyük bir kıymet arz etmektedir. Bu araştırma sorunların tespitine, tehditlerin önlenmesine emek ve zaman harcanan beyinlerin kaybedilmemesi için atılacak adımlara ilham vermektedir.

GÖÇ VE BEYİN GÖÇÜ

Göç kavramını Kofman vd., (2000: 33) “Kişilerin yaşam sürdürdükleri yerin değişmesine ek olarak sosyoekonomik ve kültürel değişimlerini kapsayan farklı kişilerin farklı nedenler sebebiyle yaşam sürdürdükleri yeri kısa veya uzun vadede terk etmesidir” şeklinde tanımlamaktadır.

Uluslararası göç, çağdaş sosyal dönüşümlerde büyük pay sahibi olmaktadır. Bu durum sadece küresel değişimin neticesi değildir; menşe ülkeler ve alıcı ülkeler gelecek yıllardaki değişiklikler için bireysel ve ortaklaşa bir güç halini alacaktır. Uluslararası göçün etkisi öncelikle mali düzeyde hissedilmektedir. Bununla sınırlı kalmayarak, çalışma hayatında, toplumsal ve kültürel konularda, devletlerin politikalarında ve devletlerin birbirleriyle olan ilişkilerinde etkilerini görmek mümkün olmaktadır. Ülke içinde sosyal ve kültürel renkliliği artırmak gibi bir özelliği de bulunmaktadır (Cormoş, 2014:242).

Bireyler, yaşamakta olduğu yerlerden farklı sebepler ile göç etmek zorunda kalmışlardır. Tarih boyunca göçün en büyük sebebi doğa olayları olmaktadır, endüstri devrimi ile birlikte ekonomik, toplumsal ve siyasal olaylar göçlerdeki en önemli etkenler olmuştur. Haberleşme ve ulaştırma alanındaki gelişmeler, daha iyi yaşam koşulları sağlayan yerlere göçleri hızlandırmıştır (Ekici ve Tuncel, 2015:9).

Beyin göçü iyi yetişmiş, kalifiye, nitelikli bireylerin göçünü ifade eden daha spesifik bir göç türüdür. Türk Dil Kurumu beyin göçünü: “İleri düzeydeki meslek ve bilim adamları ile uzmanların bir başka gelişmiş ülkede yerleşip çalışmak amacı ile kendi ülkelerinden ayrılması” olarak tanımlamaktadır (TDK, <https://sozluk.gov.tr>).

Beyin göçünün en önemli sebebi, kişilerin daimi olarak göç ettikleri yerde hayat şartlarının daha iyi olacağını düşünmeleridir. Göçü gerçekleştirenler, kendilerinin veya yakınlarının yaşam kalitesini arttıracaklarını, maddi olarak daha iyi seviyede olacaklarını, çalışma hayatlarının daha iyi koşullarda süreceğini ve toplum nezdinde statüsünün yükseleceğini öngörmektedirler (Aksoy ve Gürsoy, 2018: 55).

Uluslararası göç, ilk kez 1940’larda çok sayıda Avrupalı sağlık işgücünün İngiltere ve ABD’ye göç etmesiyle ciddi bir halk sağlığı problemi olarak ortaya çıkmıştır. 1970’lerde Dünya Sağlık Örgütü(WHO), sağlık profesyonellerinin büyüklüğü ve akışına ilişkin 40 ülkeyi kapsayan ayrıntılı bir çalışma yayınlamıştır. Göç eden doktorların neredeyse %90’ı yalnızca beş ülkeye taşınmaktadır. Bunlar Avustralya, Kanada, Almanya, Birleşik Krallık ve ABD’den oluşmaktadır (Dodani ve Laporte, 2005: 487).

Yaygın olarak tıbbi beyin göçü olarak adlandırılan sağlık çalışanı göçü, küresel sağlık iş gücü krizi olarak bilinen daha bir büyük sorunun, yani sağlık iş gücünün son derece eşitsiz dağılımı ve dünya çapında sağlık çalışanlarının kritik düzeydeki eksikliğinin bir parçasıdır. Hastalık yükünün yüksek olduğu bölgeler tıbbi beyin göçü, eğitilmiş ve vasıflı sağlık profesyonellerinin (tıp doktorları, hemşireler ve ebeler) düşük geliri olan ülkelere yüksek geliri olan ülkelere kitlesel göçünü ifade etmektedir. Küresel sağlık iş gücünün eşitsiz dağılımı, kötü çalışma ve yaşam koşullarından kaçan hekim ve hemşirelerin kitlesel göçü ve zengin ülkelerin artan işe alım faaliyetleriyle daha da kötüleşmektedir (Kollar ve Buyx, 2013: 8).

Sonuç olarak, insanların yaşam sürdürdükleri yerleri terk etmelerine neden olan göçün birçok farklı nedeni bulunmakta ve buna bağlı farklı olumlu ve olumsuz etkileri söz konusu olmaktadır. Göç, hem doğal olaylar hem de ekonomik, toplumsal ve siyasal faktörlerle şekillenirken, sağlık alanında tıbbi beyin göçü önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu göç, dünya genelinde sağlık çalışanlarının dağılımındaki eşitsizliği artırmakta ve hastalık yükü yüksek bölgelerden düşük gelirli ülkelere sağlık profesyonellerinin kitlesel göçünü ifade etmektedir.

Sağlık hizmetlerinin sunumu için en önemli kaynaklardan birinin insan olduğu göz önüne alındığında (Özşahin ve Öztürk, 2024: 342), sağlık kurumundaki insan kaynağının bu denli eşitsiz dağılımı; görevlerin planlanmasında, işleyişte ve çıktılarda problemlere sebep olmaktadır. Bu bağlamda araştırma önem arz etmektedir.

GEREÇ VE YÖNTEM

Bu bölümde, araştırma ile ilgili bilgilere yer verilmiştir. Bu çalışma 22.10.2023 ve 22.11.2023 tarihleri arasında Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Tıp, Diş Hekimliği ve Sağlık Bilimleri Fakülteleri’nde gerçekleştirilmiştir.

Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı, sağlık alanında eğitim gören öğrencilerin beyin göçüne yönelik yaklaşımlarını ve tutumlarını belirlemektir. Çok fazla sayıda ülkede sağlık çalışanları eksikliği yaşanmaktadır. Bu eksiklikler beraberinde sağlık hizmetlerine erişimde aksaklıklar, problemler doğurmaktadır. Bu bağlamda; geleceğin sağlık çalışanlarının mesleğini ülkesinde sürdürebilmek

için olumlu ve olumsuz düşüncülerini alarak, itici ve çekici faktörleri ortaya çıkarmak amaçlanmıştır.

Bu amaç ışığında araştırma problemleri şu şekilde belirlenmiştir:

P1: Mezuniyet sonrası yurt dışında çalışma durumu ile sosyo-demografik özellikler arasında fark var mıdır?

P2: Beyin göçüne yönelik tutum ölçeği ve alt boyutları ile sosyo-demografik özellikler arasında fark var mıdır?

P3: Beck umutsuzluk ölçeği ve alt boyutları ile sosyo-demografik özellikler arasında fark var mıdır?

P4: Beck umutsuzluk alt boyut düzeylerinin beyin göçüne yönelik tutum üzerinde etkisi var mıdır?

Araştırmanın Tipi

Bu araştırma Tıp Fakültesi, Diş Hekimliği Fakültesi ve Sağlık Bilimleri Fakültesi öğrencilerinin, beyin göçüne yönelik tutumlarını ve ilişkili faktörlerini araştırmak maksadıyla gerçekleştirilen kesitsel tipte ve tanımlayıcı özellikleri olan anket çalışmasıdır.

Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Araştırmanın evreni Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Tıp (938), Diş Hekimliği (520) ve Sağlık Bilimleri Fakültesinde (1022) eğitim almakta olan toplam 2480 öğrenci oluşturmaktadır. Çalışmaya 22.10.2023-22.11.2023 tarihleri arasında 559 öğrenci katılmış olup tabakalı örneklem yöntemi ile örneklem alınmıştır.

Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırmanın tek bir ilde ve bir üniversite yapılmış olması, sadece tıp fakültesi, diş hekimliği fakültesi, sağlık bilimleri fakültesinden ebelik ve hemşirelik öğrencilerine yapılmış olması sınırlılıklardır. Öğrencilerin yoğun tempolarında zaman ayırmak istememesi, bu tarz çalışmalara katılmak istememesi, fakültelerin şehrin farklı noktalarında olması diğer sınırlılıkları içermektedir.

Araştırmanın Veri Toplama Aracı

Çalışmada Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Tıp, Diş Hekimliği ve Sağlık Bilimleri Fakültesi öğrencileriyle çevrim içi toplanarak, tabakalı örneklem yöntemi kullanılmıştır. Üç bölümden meydana gelen anketin ilk kısmı literatür taraması yapılarak oluşturulan sosyo-demografik soruları barındıran ve göç etmeye yönelik nedenler ve engeller hakkında sorulan 18 sorudan oluşmaktadır. İkinci kısım "Beyin Göçüne Yönelik Tutum Ölçeği" üçüncü kısım ise "Beck Umutsuzluk Ölçeği" sorularından meydana gelmektedir.

Ankette kullanılan Öncü ve arkadaşlarının geliştirdiği "Beyin Göçüne Yönelik Tutum Ölçeği" Türk toplumunda geçerli ve güvenilir bir ölçek olarak görülmektedir (Öncü vd., 2018: 15).

Öncü ve arkadaşlarının geliştirdiği bu ölçek, iki olumsuz, 14 olumlu ifadeden meydana gelmektedir. Tek boyutlu iki bileşenli yapısıyla (12 madde çekici faktörler, 4 madde itici faktörler) ölçekte bulunan her madde “kesinlikle katılmıyorum”, “katılmıyorum”, “ne katılıyorum ne katılmıyorum”, “katılıyorum”, “tamamen katılıyorum” ifadelerinden oluşan 5’li Likert tiptedir. Ölçekten alınacak en düşük ve en büyük puan, 16-80 arasında olup, puan artışı göç eğiliminin arttığını göstermektedir.

Beck umutsuzluk ölçeği, kişilerde umutsuzluk düzeyini ölçmek amacıyla geliştirilmiştir (Beck vd., 1974: 861).

Bu ölçek kişisel kendini değerlendirme ölçeğidir. “Gelecek ile duygu ve beklentiler”, “motivasyon kaybı” ve “umut” olmak üzere üç faktör ve 20 maddeden oluşmaktadır. Cevaplara göre katılımcılar “umutsuzluk puanı” adı verilen bir puan almakta ve daha yüksek puanlar daha fazla umutsuzluk seviyesi göstermektedir. Beck umutsuzluk ölçeği umutsuzluk puanlarına göre kişileri dört umutsuzluk seviyesi olan minimal, hafif, orta ve şiddetli düzeylerine ayırmaktadır. Ölçeğin geçerliliği ve güvenilirliği yapılan çalışmalarda denemiş ve yeterli görülmüştür (Seber vd., 1993: 134).

Verilerin Analizi

Çalışmada, istatistiksel verilerin analizi için IBM SPSS sürüm 25.0’dan (SPSS inc., Chiago, Illinois, ABD) faydalanılmıştır. Tablolarda sürekli değişkenler Ort±SS olarak, kategorik değişkenler sayı (n) ve yüzde (%) şeklinde gösterilmiştir. İki gruplu değişkenler için parametrik testlerden independent samples t testi ve üç ve daha fazla değişkene sahip gruplar için One-Way ANOVA testi kullanılmıştır. Gruplar arasındaki anlamlılığın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek için post-hoc testlerinden sidac testi uygulanmıştır. Sonuçlarda anlamlılık düzeyi $p < 0,05$ kabul edilmiştir.

Araştırmanın Etik Yönü

Etik kurul onayı 17.10.2023 tarihinde Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Bilimsel Araştırma Önerisi Etik Değerlendirme Kurulu’nun E-99711239-050.01.04/ sayılı izniyle alınmıştır.

BULGULAR

Araştırmanın amacına olarak yapılan analizler bu bölümde sırası ile sunulmuştur. Bu kapsamda tanımlayıcı verilerin ardından, frekans analizleri, güvenilirlik analizi ve regresyon analizi yapılmıştır. Araştırma sonucunda elde edilmiş bulgular bu bölümde sırası ile verilmiştir.

Tablo 1’de çalışmaya katılan öğrencilerin büyük çoğunluğunun kadın olduğu ve en çok katılımcının sağlık bilimleri fakültesi öğrencisi olduğu görülmektedir. En çok katılımcı 4. Sınıf öğrencilerinden olmuştur. Katılımcıların aile gelirlerinin çok büyük oranda orta gelirli olduğu belirlenmiştir. Anne eğitim durumu en çok okuryazar veya ilkökul mezunu oluştururken, baba eğitim durumunu yoğunluk üniversite veya yüksekokul mezunu oluşturmaktadır. Aile tiplerine bakıldığında en çok çekirdek aile yapısında olduğu görülmektedir.

Tablo 1. Katılımcıların Sosyo-Demografik Dağılımları

Yaş	Minimum 17 maksimum 39	Ortalama 21,51
Cinsiyet	Sayı	%
Kadın	395	70,7
Erkek	164	29,3
Fakülte	Sayı	%
Tıp Fakültesi	172	30,8
Dış Hekimliği Fakültesi	181	32,0
Sağlık Bilimleri Fakültesi	206	37,2
Sınıf	Sayı	%
1	84	15,0
2	78	14,0
3	132	23,6
4	156	27,9
5	84	15,0
6	25	4,5
Aile Geliri	Sayı	%
Düşük	69	12,3
Orta	465	83,2
Yüksek	25	4,5
Anne Eğitim Durumu	Sayı	%
Okuryazar değil	28	5,0
Okuryazar veya ilkokul mezunu	247	44,2
Lise veya dengi mezun	143	25,6
Üniversite veya yüksekokul mezunu	131	23,4
Yüksek lisans, doktora	10	1,8
Baba Eğitim Durumu	Sayı	%
Okuryazar veya ilkokul mezunu	154	27,
Lise veya dengi mezun	159	28,4
Üniversite veya yüksekokul mezunu	219	39,2
Yüksek lisans, doktora	27	4,8
Aile tipi	Sayı	%
Çekirdek aile	464	83,0
Geniş aile	80	14,3
Tek ebeveynli aile	15	2,7

Tablo 2. Katılım Sağlayanlar ile İlgili Verilerin Dağılımları

Herhangi bir uluslararası öğrenci değişim programına katılma	Sayı	%
Evet	22	3,9
Hayır	537	96,1
Yurt dışında yaşıyor olup da halen görüşülen akraba/ arkadaş varlığı	Sayı	%
Evet	264	47,2
Hayır	295	52,8
Mezuniyet sonrasında yurt dışında çalışmayı isteme	Sayı	%
Evet	353	63,1
Hayır	206	36,9
Göç etmekteki öncelikli sebep	Sayı	%
Türkiye'deki sağıkta şiddet olayları	241	13,2
Türkiye'deki çalışma koşulları	312	17,1
Türkiye'deki sağık politikası	155	8,5
Yurt dışında daha iyi yaşam standardı, daha yüksek kazanç	327	17,9
Yurt dışında mesleğime yönelik daha iyi eğitim almak	161	8,8
Yurt dışında bilimsel çalışmalar için daha büyük destekler sunulması	138	7,5
Yurt dışında uzmanlık eğitimine daha kolay başlanabilmesi	72	3,9
Yabancı ülke vatandaşlığı almak	101	5,5
Yeni insanlarla tanışmak, yeni yerler görmek	170	9,3
Daha sonra ülkeme dönüp daha donanımlı biri olarak hizmet vermek	149	8,1
Diğer	3	0,2
Göç ettikten sonra Türkiye'ye dönmeyi düşünme	Sayı	%
Evet	235	42,0
Hayır	59	10,6
Fikrim yok	265	47,4
Yurt dışına göçün önündeki görülen engeller	Sayı	%
Yabancı dil öğrenmenin zorluğu	309	17,1
Ek sınavlara tabi tutulmak (USMLE, PLAP vb.)	290	16,0
Masraflar (sınavlar, seyahatler...)	401	22,2
Vize alma süreci	294	16,2
Aileden/sevdiklerinden ayrılacak olmak	277	15,3
Göç edilen ülkenin yabancılara karşı tutumu	217	12,0
Herhangi bir engel yok	16	0,9
Diğer	6	0,3
Türkiye' de birinci basamak sağık hizmetinde çalışmak isteme	Sayı	%
Evet	223	39,9
Hayır	149	26,7
Fikrim yok	187	33,5
Yurt dışında birinci basamak sağık hizmetinde çalışmak isteme	Sayı	%
Evet	246	44,0
Hayır	116	20,8
Fikrim yok	197	35,2

Tablo 2’de herhangi bir uluslararası öğrenci değişim programına katılma oranının çok düşük olduğu görülmektedir. Yurt dışında halen görüşülen arkadaş/akraba varlığı sorusuna hayır cevabı daha fazla olmuştur. Mezuniyet sonrası yurt dışında çalışmayı düşünenlerin oranının daha fazla olduğu görülmektedir. Göç etmekteki öncelikli sebeplere en yüksek oranda, yurt dışında daha iyi yaşam standardı, daha yüksek kazanç gösterilmiştir. Yurt dışına göç ettikten sonra Türkiye’ye geri dönmeyi düşünmeyenlerin oranının daha az olduğu görülmektedir. Yurt dışına göçün önünde görülen engellere ise, masraflar (sınavlar, seyahat) olduğu belirtilmiştir. Türkiye’de ve yurt dışında birinci basamak sağlık hizmetlerinde çalışmayı düşünenlerin oranının fazla olduğu görülmektedir.

Tablo 3. Mezuniyet Sonrasında Yurt Dışında Çalışma Durumu ile Sosyo-Demografik Değişkenlerin Karşılaştırılması

		Mezuniyet sonrasında yurt dışında çalışmak istiyor musunuz?		P
		Evet	Hayır	
Cinsiyet	Kadın	241 (61,0)	154 (39,0)	0,063
	Erkek	112 (68,3)	52 (31,7)	
Fakülte	Tıp	113 (65,7)	59(34,3)	0,405
	Diş Hekimliği	116 (64,8)	63 (35,2)	
	Sağlık Bilimleri	124 (59,6)	84 (40,4)	
Sınıf	1	62 (73,3)	22 (26,7)	0,168
	2	53 (67,9)	25 (32,1)	
	3	79 (59,8)	53 (40,2)	
	4	90 (57,7)	66 (42,3)	
	5	52 (61,9)	32 (38,1)	
	6	17 (68,0)	8 (32,0)	
Gelir	Düşük	46 (66,7)	23 (33,3)	0,690
	Orta	290 (62,4)	175 (37,6)	
	Yüksek	17 (68,0)	8 (32,0)	
Herhangi bir uluslararası öğrenci değişim programına katılma	Evet	17 (77,3)	5 (22,7)	0,118
	Hayır	336 (62,6)	201 (37,4)	
Yurt dışında görüşülen akraba/arkadaş olma	Evet	177 (67,0)	87 (33,0)	0,043*
	Hayır	176 (59,7)	119 (40,3)	
Türkiye’ de birinci basamak sağlık hizmetinde çalışmak isteme	Evet	117 (52,5)	106 (47,5)	0,000*
	Hayır	105 (70,5)	44 (29,5)	
	Fikrim yok	131 (70,1)	56 (29,9)	
Yurt dışında birinci basamak sağlık hizmetinde çalışmak isteme	Evet	201 (81,7)	45 (18,3)	0,000*
	Hayır	39 (33,6)	77 (66,4)	
	Fikrim yok	113 (57,4)	84 (42,6)	

*p<0,05

Tablo 3’te mezuniyet sonrasında yurt dışında çalışmayı isteyenlerin büyük çoğunluğunu erkekler oluşturmaktadır. Tıp fakültesi öğrencilerinin yurt dışında çalışma isteğinin daha fazla olduğu görülmektedir. 1. Sınıf öğrencilerinin yurt dışında çalışmayı isteme oranı diğer sınıftaki öğrencilere göre daha yüksektir. Herhangi bir uluslararası değişim programına katılan öğrencilerin, katılmayan öğrencilere göre yurt dışında çalışma düşüncesinin daha yüksek olduğu

görülmektedir. Yurt dışında görüşülen akraba/arkadaşı olanların olmayanlara göre yurt dışında çalışma düşüncülerinin yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo 4. Katılımcıların Yurt Dışına Göç Etmek İstemesinin Sebepleri ile Mezuniyet Sonrasında Yurt Dışında Çalışmak İstemesi Durumunun Frekans Dağılımı

		Mezuniyet sonrasında yurt dışında çalışmak istiyor musunuz?	
		Evet	Hayır
Yurt dışına göç etmenizdeki sebepler	Türkiye'deki sağlıkta şiddet olayları	211 (87,6)	30 (12,4)
	Türkiye'deki çalışma koşulları	271 (86,9)	41 (13,1)
	Türkiye'deki sağlık politikası	136 (87,7)	19 (12,3)
	Yurt dışında daha iyi yaşam standardı, daha yüksek kazanç	284 (86,9)	43 (13,1)
	Yurt dışında mesleğime yönelik daha iyi eğitim almak	142 (88,2)	19 (11,8)
	Yurt dışında bilimsel çalışmalar için daha büyük destekler sunulması	121 (87,7)	17 (12,3)
	Yurt dışında uzmanlık eğitimine daha kolay başlanabilmesi	66 (91,7)	6 (8,3)
	Yabancı ülke vatandaşlığı almak	94 (93,1)	7 (6,9)
	Yeni insanlarla tanışmak, yeni yerler görmek	157 (92,4)	13 (7,6)
	Daha sonra ülkeme dönüp daha donanımlı biri olarak hizmet vermek	128 (85,9)	21 (14,0)
	Diğer	3 (100,0)	0 (0,0)

Tablo 4'te mezuniyet sonrasında yurt dışında çalışmak isteyenlerin göç etmek istemesindeki sebeplerin frekans dağılımı görülmektedir. Yurt dışında daha iyi yaşam, daha yüksek kazanç ve Türkiye'deki çalışma koşulları sırasıyla en çok belirtilen sebeplerdir.

Tablo 5. Katılımcıların Yurt Dışına Göç Etmesinin Önündeki Engeller ile Mezuniyet Sonrasında Yurt Dışında Çalışma İstemesi Durumunun Frekans Dağılımı

		Mezuniyet sonrasında yurt dışında çalışmak istiyor musunuz?	
		Evet	Hayır
Yurt dışına göç etmenin önündeki engeller	Yabancı dil öğrenmenin zorluğu	199 (64,4)	110 (35,6)
	Ek sınavlara tabi tutulmak (USMLE, PLAP vb.)	190 (65,5)	10 (34,5)
	Masraflar (sınavlar, seyahatler...)	273 (68,1)	128 (31,9)
	Vize alma süreci	205 (69,7)	89 (30,3)
	Aileden/sevdiklerinden ayrılacak olmak	170 (61,4)	107 (38,6)
	Göç edilen ülkenin yabancılara karşı tutumu	137 (63,1)	80 (36,9)
	Herhangi bir engel yok	7 (43,8)	9 (56,3)
	Diğer	3 (50,0)	3 (50,0)

Tablo 5'te mezuniyet sonrasında yurt dışında çalışmak isteyenlerin, yurt dışına göç etmesinde gördüğü engellerin en çok, masraflar (sınavlar, seyahatler) ve vize alma süreci olduğu görülmektedir.

Tablo 6. Ölçekler ve Alt Boyutlarına Ait Güvenilirlik Katsayıları

	Cronbach's A lpha	Madde Sayısı
Çekici	0,907	12
İtici	0,917	4
Beyin Göçüne Yönelik Tutum	0,934	16
Gelecek ile ilgili duygu ve beklentiler	0,749	5
Motivasyon kaybı	0,607	8
Umut	0,769	7
Beck Umutsuzluk	0,874	20

Tablo 6'da ölçekler ve alt boyutlarına ait güvenilirlik katsayıları verilmiştir. Buna göre çekici alt boyutunun güvenilirlik katsayısı 0,907, itici alt boyutunun 0,917, beyin göçüne yönelik tutum alt boyutunun 0,934, gelecek ile ilgili duygu ve beklentiler alt boyutunun 0,749, motivasyon kaybı alt boyutunun 0,607, umut alt boyutunun 0,769, beck umutsuzluk düzeyi ölçeğinin alt boyutunun güvenilirlik katsayısı ise 0,874 olarak belirtilmiştir.

Tablo 7. Ölçekler ve Alt Boyutlarına Ait Betimsel İstatistikler ve Normal Dağılım Analizi Sonuçları

	K-S	p	Min	Max	\bar{X}	S.S	Med.	Çarpıklık	Basıklık
Çekici	,069	,000	12,00	60,00	40,41	8,43	41,0	-,345	,632
İtici	,152	,000	4,00	20,00	15,95	3,61	16,0	-1,059	1,115
Beyin Göçüne Yönelik Tutum	,071	,000	16,00	80,00	56,37	11,34	57,0	-,605	,889
Gelecek ile İlgili Duygu ve Beklentiler	,188	,000	,00	5,00	1,63	1,59	1,0	,657	-,696
Motivasyon Kaybı	,186	,000	,00	8,00	2,58	1,93	2,0	,855	,263
Umut	,216	,000	,00	7,00	2,11	2,01	1,0	,916	-,169
Beck Umutsuzluk	,133	,000	,00	20,00	6,33	4,78	5,0	,789	-,199

Tablo 7'de ölçekler ve alt boyutları ait verilerin hangi dağılımdan geldiğini belirlemek için; aritmetik ortalama, medyan, çarpıklık ve basıklık katsayıları incelenmiş olup, aritmetik ortalama ve medyanın eşit ya da yakın olması, çarpıklık ve basıklık katsayılarının ± 2.0 sınırları içinde bulunmasından verilerin normal dağılımdan geldiği belirlenmiştir.

Tablo 8. Katılımcıların Beck Umutsuzluk Düzeyleri Dağılımları

Beck Umutsuzluk	Sayı	%
Minimal	202	36,1
Hafif	194	34,7
Orta	123	22,0
Şiddetli umutsuzluk	40	7,2

Tablo 8' de katılım sağlayanların umutsuzluk düzeyleri dağılımları verilmiştir. Buna göre %36,1'i minimal, %34,7'si hafif, %22,0'si orta, %7,2'si ise şiddetli umutsuzluk seviyesindedir.

Tablo 9. Beck Umutsuzluk Alt Boyut Düzeylerinin Beyin Göçüne Yönelik Tutum Üzerindeki Etkisine Ait Çoklu Regresyon Analiz Sonuçları

Değişkenler	B	Std. H	T	P	F/p
Sabit	52,862	,791	66,833	,000*	
Gelecek ile İlgili Duygu ve Beklentiler	2,261	,476	4,753	,000*	19,589/,000*
Motivasyon Kaybı	0,636	,316	2,014	,044*	
Umut	-0,864	,324	-2,667	,008*	

*p<0.05; R²=0,091,

Bağımsız Değişkenler: Gelecekle İlgili Duygu ve Beklentiler, Motivasyon Kaybı, Umut

Bağımlı Değişken: Beyin Göçüne Yönelik Tutum

Tablo 9'da umutsuzluk alt boyut düzeylerinin beyin göçüne yönelik tutum üzerindeki etkisine ait çoklu regresyon analiz sonuçlarına yer verilmiştir.

Regresyon analizi varsayımları incelendiğinde yordayıcı (bağımsız değişken) değişkenlerle bağımlı değişken arasındaki ilişkinin anlamlı (F=19,589; p=0,000 p<0.01) olduğu belirlenmiştir.

Beck umutsuzluk ölçeği alt boyutlarından gelecekle ilgili duygu ve beklentilerin (t=4,753, p<0,05), motivasyon kaybının (t=2,014, p<0,05) ve umut düzeylerinin (t=-2,667, p<0,05) beyin göçüne yönelik tutum üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olduğu görülmektedir.

Gelecekle ilgili duygu ve beklenti, motivasyon kaybı ve umut düzeylerinin beyin göçüne yönelik tutumu %09,1 oranında açıkladığı belirlenmiştir (R²=0,091). Katılımcıların beyin göçüne yönelik tutum düzeylerinin %09,1' ini bu değişkenlerle açıklanabilirken %90,9'unu modele dahil edilmeyen bağımsız değişkenler tarafından açıklandığı belirlenmiştir. Regresyon analizi sonucuna regresyon eşitliği aşağıda verilmiştir.

$$\text{Beyin Göçüne Yönelik Tutum}=52,862+2,261*GİDB+0,636*MK-0,864*Umut$$

Regresyon eşitliği incelendiğinde, beyin göçüne yönelik tutum düzeyini gelecekle ilgili duygu ve beklenti düzeyinde bir birimlik artışın 2,261 birim artıracığı, motivasyon kaybındaki bir birimlik artışın 0,636 birim artıracığı, umut düzeyindeki bir birimlik artışın 0,864 birim azaltacağı belirlenmiştir.

TARTIŞMA ve SONUÇ

Bu çalışma, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi'nde, sağlık alanında eğitim gören öğrencilerin beyin göçüne yönelik tutumlarının ve düzeylerinin belirlenmesi amacıyla yapılmıştır. Bu bölümde elde edilen bulgular literatür kapsamında tartışılmaktadır. Dünyada ve ülkemizde beyin göçü artışı ve oluşturduğu sorunlar dikkat çekici ve üzerinde durulması gereken konu olduğunu her geçen gün gözler önüne sermektedir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin demografik dağılımlarına bakıldığında, çoğunluğunun kadın olduğu görülmektedir. En çok katılımcının sağlık bilimleri fakültesi öğrencisi olduğu görülmektedir. Öğrencilerin en büyük oranını 4. Sınıf öğrencileri oluşturmaktadır. Katılımcılarımızın aile gelirlerine bakıldığında büyük oranda orta gelirli olduğu görülmektedir. Aile tiplerine bakıldığında büyük oranda çekirdek aile yapısına sahip oldukları görülmektedir. Çalışmaya katılan öğrencilerin anne ve babalarının eğitim düzeyi ortalamalarının düşük olduğu görülmektedir. Yüksek lisans veya doktora mezunu annelerin %1,8, babaların ise %4,8 oranında olduğu görülmüştür.

Çalışmaya katılan 559 öğrenciden 353'ü (%63,1) mezun olduktan sonra yurt dışında çalışmak istemektedir. 206 (%36,9) öğrencinin ise şimdilik mezun olduğunda yurt dışında çalışmak gibi bir planı yoktur. Kaçmaz (2022: 25), Samsun'da Ondokuz Mayıs Üniversitesi Tıp Fakültesi öğrencilerine yaptığı çalışmada, bu çalışmaya da yakın bir sonuçla öğrencilerin %68'inin mezun olduktan sonra yurt dışında çalışmak istediğini bulmuştur. Filiz (2023: 56), Bursa Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde asistan hekimler ve öğrencilerle yaptığı çalışmada %40,6'sının göç etme düşüncesinin bulunduğu, %40'ının kararsız olduğunu, %19,4'ünün ise göç niyetinin olmadığını bulmuştur. Asistan hekimlerin, tıp fakültesi öğrencilerine göre göç niyetlerinin daha düşük olduğu görülmüştür. Burcu (2022: 53), Bursa Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde eğitim hayatına devam eden dördüncü, beşinci ve altıncı sınıflarda olan 30 öğrenciyi araştırma grubu seçerek çalışmasını gerçekleştirmiş, çalışmada %50 oranına tekabül eden 15 öğrenci yurt dışına gitme düşüncesine sahipken, sekiz öğrenci kararsız olduğunu, yedi öğrenci ise gitmeyi düşünmediğini belirtmiştir. Özdede (2023:28), Sağlık Bilimleri Ankara Eğitim Araştırma Hastanesi'nde görev yapmakta olan asistan hekimlerden oluşan grup ile çalışmasını gerçekleştirmiştir. Bizim sonuçlarımıza yakın şekilde, çalışmaya katılan 319 asistan hekimin %68,3'ü yurt dışında çalışma düşüncesinin olduğunu bulmuştur.

Yurt dışında gerçekleştirilen araştırmalara bakıldığında, bu çalışmaya benzer sonuçlar alındığı görülmektedir. Kabbash (2021: 1105), Mısır'da tıp fakültesi öğrencilerine ve asistan hekimlerle 885 kişinin katılımıyla yaptığı çalışmada göç etme düşüncesini sırasıyla, %89,6 ve %88,5 gibi oranlarda bulmuştur. Hashish ve Ashour (2020: 700), Mısır'ın İskenderiye şehrinde bulunan üniversite hastanesinde görev yapan, en az bir yıl deneyimli hemşirelerle yaptıkları çalışmaya 480 hemşire katılmıştır. Katılım sağlayan hemşirelerin %74,2' si yurt dışına göç etmek istediklerini belirtmişlerdir. Bojanic (2015: 316) Hırvatistan'da son sınıf tıp fakültesi öğrencilerinin katılımıyla yaptığı çalışmada, katılımcıların %53'ünün mezun olduktan sonra yurt dışına gitme düşüncesinde olduğunu bulmuştur. De Silva vd. (2014: 4), Sri Lanka Kolombo Üniversitesi'nde 372 kişiden oluşan tıp fakültesi mevcut öğrencileri ve yeni mezun hekimlerle çalışma gerçekleştirmiştir. 89 katılımcı(%23,8) göç etmeyi düşünmekte olduğunu, 121 katılımcı ise göç niyeti veya göç etmeme kararı arasında kararsız olduğunu, 162 kişi ise göç etme niyeti olmadığını bildirmiştir. Hassan (2022: 504), Pakistan'ın Pencap bölgesinde 464 dış hekimiyle çalışma gerçekleştirmiştir. Katılımcıların %33,4'ü yurt dışına gitmeyi planlarken, %59'u ise böyle bir planı olmadığını belirtmiştir. Gouda (2015: 3) İrlanda'da eğitim görmekte olan ve çalışmaya katılmayı kabul eden 2273 tıp fakültesi öğrencisine yaptığı çalışmada, göç etme niyetinde olan öğrencilerin oranının %88 olduğunu bulmuştur.

Bu çalışmada göç etmekteki sebeplere bakıldığında en yüksek puanı %17,9 yurt dışında daha iyi yaşam standardı, daha yüksek kazanç ikinci olarak ise %17,1 Türkiye'de çalışma koşulları almıştır. Yurt dışına göçün önündeki engeller nedir sorusuna en yüksek puanı alan seçenekler, %22,2 masraflar (seyahat, sınavlar), %17,1 yabancı dil öğrenme zorluğu, %16,2 vize alma zorluğu olmuştur. Kaçmaz (2022: 25)'in çalışmasında bu çalışmaya benzer şekilde, göç etmekteki sebeplere bakıldığında en yüksek puanı, yurt dışında daha iyi yaşam standardı, daha yüksek kazanç ikinci olarak ise, Türkiye'de çalışma koşulları almıştır. Yurtdışına göçün önündeki engellerin sırasıyla masraflar, aile ve sevdiklerinden ayrılma ve ek sınavlara girme zorunluluğu olduğu görülmüştür. Filiz (2023: 56) çalışmasında, Türkiye'den göç etmeye neden olarak, ülkenin ekonomik, siyasal ve sosyal koşulları, yurt dışında daha yüksek yaşam standardı, Türkiye'de hekimlerin yoğunluğu gösterilmiştir. Burcu (2022: 53)'nün yapmış olduğu çalışmada, katılımcıların yurt dışına gitmek için gösterdiği sebeplerden en yüksek puanı alan etkenler, sağlık sistemine yönelik düşünceler, sağlıkta şiddet ve pandemi süreci olmuştur. Gitmeyi düşünmeyenlerin en çok tercih ettiği faktörler, aile ve yakınlarını bırakıp gitmek istememesi olmuştur. Özdede (2023: 28)'nin araştırmasında, göç etmek isteyenlerin belirttiği sebepler

sırasıyla, alım gücünün düşmesi, gelecek kaygısı ve sağlıkta şiddet olayları en yüksek puanı almışlardır. Göç etmek istemeyenlerin belirttiği sebepler sırasıyla, aile ve yakınların ayrılmamak, farklı kültüre alışma zorluğu, dil öğrenme zorluğu olmuştur.

Yurt dışında gerçekleştirilen araştırmalarda bu çalışmaya benzer itici faktörler yer almaktadır. Kabbash (2021: 1105)'in Mısır'da gerçekleştirdiği çalışmada, en çok ön plana çıkan itici faktörler olarak yetersiz maaş ve mesleki tehlikeler gösterilmiştir. Hashish, Ashour(2020: 700)'un çalışmasında, katılım sağlayan hemşirelerin göçe itici faktörler olarak en çok puanla ekonomik nedenleri göstermişlerdir. Hassan (2022: 504)'ın yapmış olduğu çalışmada katılımcılar itici sebepler olarak düşük ücretler, iş bulma zorluğu ve güvenlik sorunlarını belirtmiştir. Gouda (2015: 3)'nın çalışmasında katılımcıların göç etme gerekçelerine sırasıyla %85 kariyer fırsatları, %83 İrlanda'daki çalışma koşulları, %65 ücret düzeyi ve %60 daha iyi eğitim seçeneklerini belirtmiş olduğu görülmektedir. Kadel, Bhandari (2019: 215), Nepal'de Biratnagar şehrinde özel hastanelerde çalışan 99 hemşirenin katılımı ile çalışma yapmışlardır. Çalışmada itici faktörlerin en önemlileri olarak sırasıyla kariyer gelişim eksikliği, düşük maaş ve kötü çalışma ortamları gösterilmiştir.

Bu çalışmada, katılımcıların sadece %3,9'u herhangi bir yurtdışı değişim programına katıldığını ifade etmiştir. Yurt dışında halen görüştüğü akrabası veya arkadaşı olan sayısı %52,8'dir. Yurt dışında birinci basamak sağlık hizmetlerinde çalışmak isteyenler %44 istemeyenler %20,8, fikrim yok cevabını verenlerin oranı ise %35,2 olmuştur. Mezuniyet sonrası yurt dışında çalışmak isteyen kadınların oranı %61 erkeklerin oranı ise %68'dir. Türkiye'de birinci basamak sağlık hizmetlerinde çalışmak isteyenler, %39,9 istemeyenler %26,7 fikrim yok cevabını verenler ise %33,5'tir. Mezuniyet sonrasında yurt dışında çalışmak isteyen öğrencilerin, %65,7 si tıp, %64,8'i diş hekimliği, %59,6'sı sağlık bilimleri fakültesinde öğrenim görmektedir. Kaçmaz (2022: 25) çalışmasında, herhangi bir yurt dışı değişim programına katılanların % 4,8 olduğunu belirtmiştir. Türkiye'de birinci basamak sağlık hizmetlerinde çalışmak isteyenler %30,4, istemeyenler %48, fikrim yok %21,6 cevaplarını bulmuştur.

Bu çalışmada göç ettikten sonra Türkiye'ye geri dönmeyi düşünür müsünüz sorusuna % 42 evet, %10,6 hayır, %47,4 ise fikrim yok cevapları vermiştir. Filiz (2023)'in gerçekleştirdiği çalışmada, göç etme niyeti olanlar ve kararsız olanların göç ettikleri takdirde geri dönmeyi düşünmeme oranlarının %40,1 olduğunu belirtmiştir. Kaçmaz (2022: 25) çalışmasında, göç ettikten sonra Türkiye'ye dönmeyi düşünenler %55,3, düşünmeyenleri % 14, fikrim yok %30,2 cevaplarını almıştır. Bojanic (2015:316) çalışmasında, mezun olduktan sonra göç etmeyi düşünen öğrencilerin yalnızca %20'sinin Hırvatistan'a geri dönmeyi düşündüğünü belirtmiştir.

Kenya'da yapılan bir araştırmada ortaya çıkan verilere göre, bir hemşirenin ilkokuldan üniversiteye kadar olan eğitim sürecinde ülkeye maliyeti yaklaşık 43.180 dolar olarak hesaplanmıştır. Ancak, bu hemşirenin eğitim masraflarına rağmen beyin göçüyle ülkeye geri dönmemesi durumunda, bu kaybın 338.868 dolar gibi önemli bir maliyete ulaşacağı tespit edilmiştir (Kirigia vd., 2006: 10).

Yapılan bu araştırma, beyin göçünün hedef ülkeye faydalarını gözler önüne sermektedir. Göç alan ülke hem eğitim harcamalarından hem de zamandan kazanım sağlayarak, yetişmiş nitelikli elemana sahip olacaktır. Menşe ülke açısından ise durum hiç iç açıcı değildir. Beyin göçünün daha çok gelişmekte olan ülkelerden gerçekleştiği göz önünde bulundurulduğunda, hem yetiştirdiği insan kaynağını kaybetmekte hem de eğitimine harcadığı zaman ve maddi kayıp ile karşı karşıya kalmaktadır. Bilhassa sağlık kurumlarında yeterli sayıda, nitelikli ve motivasyonlu sağlık personeli bulunmalıdır. Aksi takdirde, hem hastaların hem de çalışanların memnuniyeti ve güvenliği azalabilmektedir (İlman Yaltağil, 2023: 201). Personel eksikliği, yüksek iş yükü, düşük ücret, eğitim imkânlarının kısıtlılığı gibi durumlar sağlık hizmet kalitesini de

düşürmektedir. Ülkelerin gelişmişlik ve refah göstergelerinden birisinin de sağlık hizmetlerinin etkinliği ve verimliliği olduğu (Ilıman Yaltagil, 2023: 955) göz önüne alındığında; bu durumun göç veren ülkeler için oldukça risk oluşturduğu düşünülmektedir.

Sahra Altı Afrika bölgelerinin yarısında eğitilen hekimlerin %30'dan fazlası beyin göçü sebebiyle yitirilmektedir. Göç süreçleri son yıllarda daha karmaşık bir hal almıştır. Bu durum sağlık çalışanları göçlerini de kapsamaktadır. Otuz yıl önce sağlık çalışanlarının göçü, Sahra Altı Afrika'da az sayıda beyin göçü veren ülkeleri ve bu göçleri kabul eden yüksek gelirli ülkeleri kapsamaktayken, bugün neredeyse tüm Sahra Altı Afrika ülkelerinden sağlık çalışanlarının beyin göçü ve varış ülkelerinin çeşitliliği de artmaktadır. Küreselleşmenin artan göç akışlarında rolünün olması gibi, yüksek gelirli ülkelerin artan işe alım politikaları da önemli bir faktör olarak kabul edilmektedir (Poppe vd., 2014:1).

Filipinler'de işgücünün dörtte birinden fazlası işsiz veya daha iyi bir iş aramaktadır. Ülkenin en iyi eğitilmiş olanları dahil olmak üzere çok sayıda Filipinli, iş bulmak için yurt dışına göç etmek zorunda kalmaktadır. Filipinliler dünyadaki en büyük ikinci insan emeği ihracatçısı konumundadır. Sağlık çalışanları ülkedeki en büyük göçmen işçi gruplarından biridir. Göçü kolaylaştıran Filipin Denizaşırı İstihdam İdaresi (POEA), 2013 yılında 1,8 milyon Filipinlinin çalışmak için ülkeyi terk ettiğini bildirmiştir (Castro-Palaganas vd., 2017:2).

Filipinler örneğinde görüldüğü gibi bazı ülkeler ise ülkeye döviz girişi için insan emeği ihracatçılığı yapmaktadır. Beyin göçü gerçekleştiren kişiler, her zaman gittiği ülkede alanında çalışabilme şansını yakalayamamaktadır. İnsanlar, alanları veya meslekleri dışında birçok farklı işlerde çalışmak zorunda kalmaktadırlar.

Önceki çalışmalar bireylerin daha iyi mesleki fırsatlar ve beceri gelişimi için göç ettiklerini vurgulasa da gerçek tam tersi gözükmektedir. Veriler lisansüstü eğitim için göç eden hekimlerin beceri kazandığını göstermekteyken, hemşirelerin çoğu İngiltere'de ki istihdam sorunu nedeniyle yavaş yavaş vasıfsız hale gelmektedirler. Vasıfsızlaştırma, sağlık sistemlerinde bulunan tüm aktörler için zararlıdır. Ayrıca sağlık çalışanlarını, psikolojik açıdan da olumsuz olarak etkilemektedir. Bu durum ne kaynak ülkenin ne de hedef ülkenin eğittikleri ve istihdam ettikleri işgücünün tam olarak kullanılmadığı anlamına gelmektedir. Diğer çalışmalarda ise göçmen hemşire ve hekimlerin masa başı işlerde çalıştığı tespit edilmiştir. Örneğin Kanada'da çalışan Güney Afrikalı hekimlerin klinik becerilerini kullanamamalarından bahsederek: "14 yıllık tecrübem var sezaryen yapamıyorum" veya başka bir doktorun "anestezi veremiyorum" sözlerine yer vermiştir (Bidwell vd., 2014:8).

Sağlık çalışanı göçmenlerin vasıfsız hale gelmesi geniş çapta tartışılmaktadır. Çok sınırlı mesleki gelişime açık bakım evleri, İngiltere'de denizaşırı ülkelerden gelen birçok hemşirenin vasıflarını yitirmesine sebep olmaktadır. İngiltere'de bakım evlerinde çalışan Nepalli hemşirelerin çoğu Nepal'de, yoğun bakım hemşireliği, ameliyathane hemşireliği ve doğum hemşireliği gibi alanlarda deneyim ve bilgi sahibi hemşirelerden oluşmaktadır. Hatta bazıları göç etmeden önce üst düzey akademik pozisyonlarda görev almışlardır (Adhikari ve Grigulis, 2014:241).

Bu çalışma, sağlık alanında eğitim görmekte olan öğrencilerin, itici ve çekici faktörlerini ve beyin göçü tutumlarını ortaya koymaktadır. Beyin göçü üzerine, sağlık alanında eğitim gören öğrencilere yönelik yapılan çalışmaların sayısının azlığı dikkat çekmektedir. Çalışmada ortaya koyulan beyin göçüne yönelik tutumun yüksekliği, çalışmanın önemini ortaya çıkarmaktadır.

Ülkemizdeki diğer çalışmalarda ve bu çalışmada yurt dışına gitme düşüncesinin yaygın olduğu görülmektedir. Sağlık çalışanlarının çalışma koşullarının iyileştirilmesi, sağlıkta şiddet olaylarının önüne geçilmesi, yeterli ücretlerin sağlanması, kariyer imkanları oluşturulması bu

göçü ve göç düşüncesini azaltacaktır. Ayrıca tersine beyin göçü ile kaynakları geri kazanmak için uygun programlar ve projeler üretilmesi gereklidir.

Bu kapsamda kurumlara ve araştırmacılara şu önerilerde bulunmaktadır:

Sağlık kurumları göçün nedenlerini ortadan kaldıracak stratejiler geliştirmelidir.

Sağlık yöneticileri, belirli aralıklarla çalışanların beklenti ve şikayetlerini dinlemeli; çözüm önerileri sunmalı, çözüm bulunamıyorsa sebeplerini açıklamalıdır.

Göçün olumsuz yönlerinin geniş kapsamda araştırılması ve sunulması sağlanmalı, böylelikle farkındalık oluşturulmalıdır.

KAYNAKÇA

Adhikari, R. and Grigulis, A. (2014). Through the Back Door: Nurse Migration to the UK From Malawi and Nepal A Policy Critique, *Health Policy and Planning*, 29(2): 237-245.

Aksoy, B. ve Gürsoy, S. (2018). *Beyin Göçü: Nedenleri Etkileri ve Türkiye, Sosyal Politika ve Çalışma Yaşamında Güncel Sorunlar*, Ankara: Gazi Kitabevi 55-71.

Beck, A. T., Weissman, A., Lester, D. and Trexler, L. (1974). The Measurement of Pessimism: the Hopelessness Scale, *Journal of Consulting and Clinical Psychology*. 42(6): 861-865.

Bidwell, P., Laxmikanth, P., Blacklock, C., Hayvard, G., Willcox, M., Peersman, W. and Mant, D. (2014). Security and Skills the Two Key Issues in Health Worker Migration. *Global Health Action* 7(1) :24194.

Bojanic, A., Bojanic, K. and Likic, R. (2015). Brain Drain: Final Year Medical Student's Intentions of Training Broad. *Postgraduate Medical Journal* 91 (1076): 315-321.

Burcu, M. (2022). *Türkiye'den Yüksek Nitelikli Göç: Tıp Fakültesi Öğrencileri*. Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi: 36-55.

Castro-Palaganas, E., Spitzer, D.L., Kabamalan, M. M., Sanchez, M. C. R., Runnels, V. and Bourgeault, L. (2017). An Examination of the Causes Consequences and Policy Responses to the Migration of Highly Trained Health personnel from the Philippines: the High Cost of Living/Leaving A Mixed Method Study. *Human Resources for Health*. 15: 1-14.

Cormoş, V. C. (2014). Mentality and Change in the Context of International Migration. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*. 149: 242-247.

De Silva, N. L., Samarasekara, K., Rodrigo, C., Samarakoon, L., Fernando, S. D. and Rajapakse, S. (2014). Why Do Doctors Emigrate from Sri Lanka? A Survey of Medical Undergraduate's and New Graduates *BMC Research Notes* 7: 1-7.

Dodani, S. and Laporte, R. (2005). Brain Drain From Developing Countries: How Can Brain Be Converted Into Wisdom Gain?. *Journal of the Royal Society of Medicine* 98 (11): 487-491.

Ekici, S. ve Tuncel, G. (2015). Göç ve İnsan. *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*. 5(1): 9-22.

Gouda, P., Kitt, K., Evans, D., Goggin, D., Last, J. and Donovan, D. (2015). Ireland's Medical Brain Drain: Migration Intentions of Irish Medical Students. *Human Resources for Health* 13: 1-9.

Filiz, E. G. (2023). *Bursa Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi Öğrencileri ve Asistan Hekimlerinde Yurt dışına Göç Etme Niyeti Yaygınlığı Nedenleri, Göç Etme Niyetinin Belirsizliğe Tahammülsüzlük Düzeyleri ve Umutsuzluk Düzeyi İlişkisinin İncelenmesi*. Bursa Uludağ Üniversitesi Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı Uzmanlık Tezi.

- Hashish, A. and Ashour, H. (2020). Determinants and Mitigating Factors of the Brain Drain Among Egyptian Nurse: A Mixed Methods Study. *Journal of Research Nursing*, 25(8): 699-719.
- Hassan, A., Muzamil, N., Wajahat, M, Iqbal, Z. and Bajwa, O. (2022). Perception of Dentists Regarding Brain Drain in Punjab, Pakistan: A Cross-Sectional Survey. *Journal of University Medical- Dental College*, 13(4): 503-507.
- İlman Yaltagil, E. (2023). Sağlık Kurumlarında Hasta ve Çalışan Güvenliği, (Editörler) Erkılıç, C.E.; İlman Yaltagil, E.: Değişim Çağında Sağlık Yönetimi içinde (ss.189-206) Ankara: Gazi Kitabevi.
- İlman Yaltagil, E. (2023). Hastane Yöneticilerinin Gözünden Dijital Sağlık. *İstanbul Gelişim Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*. 21 (Aralık): 954-971.
- Kabbash, İ., Sallamy, R., Zayed, H., Alkhyate, İ., Omar, A. and Abdo, S. (2021). The Brain Drain: Why Medical Students and Young Physicians Want to Leave Egypt. *Eastern Mediterranean Health Journal*, 27 (11): 1102-1108.
- Kaçmaz, E. (2022). *Tıp Fakültesi Öğrencilerinin Beyin Göçüne Yönelik Tutumları ve İlişkili Faktörler*. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Aile hekimliği Anabilim Dalı, Uzmanlık Tezi. Samsun: 12-25.
- Kadel, M. and Bhandari, M. (2019). Factors Intended to Brain Drain Among Nurses Working at Private Hospitals of Biratnagar, Nepal. *Bibechana* 16: 213-220.
- Kirigia, J. M., Gbary, A. R., Muthuri, L. K., Nyoni, J. and Seddoh, A. (2006). The Cost of Health Professionals' Brain Drain in Kenya. *BMC Health Services Research* 6: 1-10.
- Kofman, E., Annie, P., Parvati, R. and Rosemary, S. (2000). *Gender and International Migration in Europe*. Employment Welfare and Politics, London Routledge.
- Kollar, E. and Buyx, A. (2013). Ethics and Policy of Medical Brain Drain: A Review. *Swiss Medical Weekly* 143: 1-8.
- Öncü, E., Selvi, H., Vayisoğlu, S. K. ve Ceyhan, H. (2018). Hemşirelik Öğrencilerinde Beyin Göçüne Yönelik Tutum Ölçeği Geliştirilmesi: Güvenirlik ve Geçerlilik Çalışması. *Çukurova Medical Journal*,43: 207-215.
- Özdede, Ş. (2023). *Ankara Eğitim ve Araştırma Hastanesindeki Asistan Doktorların Yurt Dışına Gitme Yönelimlerinin Meslek Doyumu ve Tükenmişlik ile İlişkisi*. Sağlık Bilimleri Üniversitesi Ankara Eğitim Araştırma Hastanesi Aile Hekimliği Kliniği. Uzmanlık Tezi. 28-38.
- Özşahin, F. ve Öztürk, Z. (2024). Özel ve Kamu Hastanelerinde stratejik insan kaynakları yönetimi ve çalışan performansı ilişkisi. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 13(1), 341-350.
- Seber, G., Dilbaz, N., Kaptanoğlu, C., Tekin, D. (1993). Umutsuzluk Ölçeği: Geçerlilik ve Güvenirliği. *Kriz Dergisi*, 1: (3) 134-138.
- Poppe, A., Jirovsky, E., Blacklock, C., Laxmikanth P., Moosa, S., Maeseneer, J. D. and Peersman, W. (2014). Why Sub-Saharan African Health Workers Migrate to European Countries That Do Not Actively Recruit: A Qualitative Study Post- Migration. *Global Health Action*. 7(1): 24071.
- TDK, Türkçe Sözlük, "Beyin Göçü" maddesi, <https://sozluk.gov.tr/> erişim tarihi: 04/11/2023; 12:43.